

A jog és az etika hatékonysága a korrupció elleni küzdelemben¹

Egyetemi tanulmányaim során amnyi előnyöm volt évfolyamtársaimhoz képest, hogy nővéremtől – aki szintén a Pécsi Jogi Kar padjait koptatta – előzetes információkat kaptam egy-egy oktató habitusát, jellemét, szokásait illetően. Nagy tudása, egyetemes műveltségű, széles látókörű, következetes és még humora is van – ilyen jellemzést kaptam Visegrády Antal professzor Úrról. A felállított „tanárdiagnózis-jellemzést az állam- és jogtudományokba” és az „Állam-és Jogelmélet”-sal” a „Bevezetés az állam- és jogtudományokba” és az „Állam-és Jogelmélet” tárgyak lehallgatása után magam is teljes mértékben egyet értekem.

Az alábbi tanulmánnyal Visegrády Antal tanszékvezető professzor Úr, tanárom, kollégám életműve előtt szeretnék tisztelni és egyben megköszönni, hogy pályafutásom során mindig rendkívül segítőkész, támogató volt irányomban.

1. A jog hatékonysága

Az állam jogrendszerének egyik legfontosabb dimenziója, hogy az állami parancsok perfektuáldódnak-e, azaz a jogkövetés² tényelegeten³ megvalósul-e.⁴

Visegrády professzor szerint a jog hatékonyságát – a jogi feltételek mellett – befolyásolják: a társadalmi, a gazdasági, a normatív, a kulturális, a politikai és a pszichológiai tényezők.⁵ A jog hatékonyságát⁶ el kell határolni a két, vele rokon jelenségétől, nevezetesen: a jogérvényesítéstől⁷ és a jogérvényesítéstől. A hatékonyság célorientált kategória. A jogszabályok hatékonysága nem más, „mint érvényesítésük tényleges eredménye és ama társadalmi célok közötti viszony, amely eléérésére megalkotók őket... A jogszabályok hatékonyságának két szintjét, oldalát különböztetjük meg: egyfelől a jogi, másfelől pedig a társadalmi hatékonyságot.”⁸

* tanszékvezető, habilitált adjunktus, PTE ÁJK Kriminológiai és Büntetés-végrehajtási Jogi Tan-
szék

¹ A tanulmány a Bólyai János Kutatási Ösztöndíj (2012-2015) támogatásával készült.

² SOMLÓ Bódog: *Jogbölcsészeti – A Juristische Grundlehre kivonata*. Bihor Kiadó, Miskolc, 1995.

³ SZIGETI Péter: *Jogiani és államjogi alapvonalak*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2011. 162-165. o.

⁴ SZIGETI Péter: *Jogi alaptan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 286. o.

⁵ VISEGRÁDY Antal: *Jog-és államelmélet*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2003. 189. o.
Lásd még: VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás: *A jog hatékonysága és vizsgálata*. Magyar Jog
2005.11 663-664. o.

⁶ MONORI Gábor: „A jog hatékonysága” Visegrády Antal doktori értekezésének vétele az Akadé-
mián. Magyar Jog 1999/9. 572. o.

⁷ POKOL Béla: *A jog elmélete*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001. 259-263. o.

⁸ VISEGRÁDY l.m. 184. o.

A jog hatékonysága nem kizárólag és nem elsősorban meghatározott jogszabály, hanem a jogrendszer hatékonysága, benne a jogágak és a jogintézmények hatékonyságával.⁹

Kovácsy Zsombor és Orbán Krisztián szerint a jog hatékonyságának fogalma nem egyszerűsíthető le az adott jogszabály hatékonyságára. Amennyiben a társadalmi beágyazottság elismerése mellett a „jogi oldal” szemléljük, „az egymásra ható jogszabályok rendszere meghatározó sok olyan vonatkozásban, amelyek a ható jogalkotói szándék érvényesülésére befolyással bírnak.”¹⁰

Kulcsár Kálmán szerint a jog hatékonyságával kapcsolatos vizsgálatok egyik eredménye annak megállapítása, hogy ezek a tényezők nem csupán az individuális magatartás jogi formálására hatnak, hanem befolyásolják a szervezeti magatartás alakítására hivatott jogszabályok hatékonyságát is.¹¹ Fontosnak tartja továbbá Kulcsár megemlíteni, hogy a szervezetre vonatkozó jogszabályok mennyiségének növekedése új megvilágításba helyezi az ember és a jogszabály viszonyának problémáit.¹²

Balogh-Rosta Gergely szerint a jog hatékonyságát rontja, ha a jogalkotó egyáltalán nem készíti a mai jogalkotási rend szerint előírt hatástanulmányt, vagy abban eleve téve megállapításokra jut, azután azokra építi a megalkotott szabályozást.¹³

A helyzetet tovább rontja, ha a jogalkotó tudatosan olyan hatástanulmányt készíti, mely a korrupciójogalkotási célt kívánja igazolni. A mindössze néhány száz fő szurkolót vonzó labdarúgó stadionok építése vajon kinek, vagy kiknek állhat az érdekében egy olyan társadalmi helyzetben, amikor az országban több tízezer gyermek éhezik?¹⁴ Nyilván a korrupciós bizniszben érdekelt érdekcsoportoknak, de semmi esetre sem a többségi jogkövető társadalomnak.

2. A büntetőjog hatékonysága

Farkas Ákos egyik tanulmányában a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságáról értekezik, de a műben leírt gondolatok – véleményem szerint – mutatis mutandis a büntetőjogra is értelmezhetők. A büntetőjog nem igen tud választ adni a közgazdasági tudományból ismert elosztási-disztribúciós elmélet két kérdésére. Válaszra vár a „mi” és a „kinek” kérdés. Ésszerűen, következetesen és szisztematikusan nem lehet megválaszolni, hogy a jogalkotó miért is helyez büntetőjogi védelem alá egyes életviszonyokat és miért rekeszi ki más, hasonló jellegű életviszonyokat a védett

jogtárgyak köréből.¹⁵ (Gondoljunk csak a magyar büntető-jogalkotás racionálisan, észérvekkel megmagyarázhatatlan permanens szabályváltozására.)

Szabó Imre szerint nem a jog egészének, hanem ágainak vagy intézményeinek a hatékonyságáról lehet csak beszélni. Véleménye szerint bár a büntetőeljárásban érvényesülnek a büntetőjog (és a büntető eljárás jog) szabályai, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy maga a büntetőjog hatásos. A büntetőjog ugyanis akkor lenne igazán hatékony, ha nem követnének el bűncselekményeket.¹⁶ A látnus bűncselekményekkel¹⁷ figyelmen kívül hagyva manapság már a 35-40%-os felderítési mutatók relatív jónak számítanak. Ez azt jelenti, hogy a ténylegesen elkövetett deliktumoknak több mint a fele nem került felderítésre, tehát az elkövetők kb. 60%-a megússza a felelősségre vonást. Kimondhatjuk, hogy a büntetőjog hátramarad részben társadalmilag hatástalan.

Szabó szerint itt van elrejtve a jog hatékonysága kérdésének a lényege: vajon hatástalannak kell-e mondani azt a büntetőjogot, amelyről az elkövetett deliktumoknak csak egy tört részét nyomozzák ki, vagy pedig abból kell kiindulni, hogy a büntetőjog olyan jelenség, amelyről a felderítési rátaja társadalmilag eleve csak tört része lesz a tényleg elkövetett bűncselekményeknek? Azaz bele kell-e törődni a társadalmi hatékonyságnak egy ilyen alacsony szintjébe?¹⁸

A büntetőjog historikumát megvizsgálva az a következtetés vonható le, hogy a mindenkor jogalkotó sem számolt olyan társadalmi hatással, hogy majd minden bűncselekmény elkövetője rendőrkézzé kerül, azaz 100%-os a felderítési mutató. Természetesen egy 35-40%-os felderítési ráta emelendő, de egy 90% körül mutató már erősen diktatúragyanús államalakulatot sejtet.

A büntetőjog esetében nem tehetünk mást, mint lemondunk a jog társadalmi hatékonysága teljességének az elvétől, azaz beletörődünk a tökéletlen jogérvényesülésbe.¹⁹

Visegrádi professzor büntetőjog-hatékonysági kutatásból tudjuk, hogy a büntetőjog hatékonyságának mérésére a jogtudomány az alábbi képletet dolgozta ki: a büntetőjog hatékonyságának koeficiensse egyenlő:

$$\frac{\text{a büntetőjog hatása}}{\text{állampolgárok gazdasági helyzete, kulturáltsága}} \\ \text{és tudatossága.}^{20}$$

Visegrádi professzor a különböző büntetőjog-hatékonyság mérési formulák közül Günter Dux számítási módját tartja a legelfogadhatóbnak, aki szerint a normák hatékonysága nem más, mint a követésük és a megsértésük közötti viszony. Ezek

⁹ VISEGRÁDY Antal: *A jog hatékonyságának problémái*. MAGYARJOG1995/1.8. o.

¹⁰ KOVÁCSY Zsombor – ORBÁN Krisztián: *A jogi szabályozás hatásvizsgálata*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005. 129. o.

¹¹ KULCSÁR Kálmán: *A jog hatékonysága a társadalomban*. Jogtudományi Közlöny 1977/8. 449.

¹² KULCSÁR Kálmán: *Egyéni jogkövetés – szervezeti jogkövetés*. Jogtudományi Közlöny 1975/8. 436. o.

¹³ BALOGH-ROSTA Gergely: *A jogon kívüli szabályrendszerek hatása a jog hatékonyságára – Gondolatok a jog és a jogon kívüli normák egymásra hatásáról*. In: Jogi Tanulmányok (Szerk.: Fazekas Marianna) Eötvös Lóránd Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának III. Konferenciája 2012. április 20. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2012. 306. o.

¹⁴ <http://www.ortigo.hu/ithon/20141128-telen-tobb-tizezer-gyerek-ehszik.html> (2014.11.28.)

alapján a hatékonysági koefficiens úgy számítható ki, hogy a normaszituációkból levonjuk a normasértések számát és azt elosztjuk a normaszituációk számával.²¹

Kulcsár Kálmán különbözőségeit lehet tenni a jogszabályok format és „tartalmi” hatékonyság között. A büntetőjogi szabályozás eseti hatékonysága, vagyis a büntetőbíráskodásban való érvényesülése és a deliktumok számának csökkenése egymással nem azonosíthatók.²² A büntetőjogban kiemelt szerepe van a jogalkalmazó szertartásának kiszabásának egyik célja (a generálprevenció mellett) az elkövető visszatartása újabb bűncselekmény elkövetésétől. A bíróság által kiszabott szankció hatását ugyanakkor befolyásolja a terheltet a büntetés-végrehajtás folyamatában értékelés megérzése, és ezáltal válhata a kiszabott szankció²³ valóban hatékonyságát. A tést megérzése, és ezáltal válhata a kiszabott szankció²⁴ valóban hatékonyságát. A jog hatékonysága tehát csak történetileg értelmezhető, emellett a vizsgálat is csak a társadalomtörténeti folyamataival, együttes értékelésével hozhat valóságos eredményeket.²⁷

Sajó András szerint fel kell tenni azt a kérdést, hogy a büntetőjog lehet-e a társadalmi változásért folytatott harc eszköze?²⁸ Úgy tűnik a büntetőjog alapvető feladata nem a társadalmi rendszer megváltoztatása, hanem inkább az adott politikai-hatalmi rendszer stabilizálásának eszköze, bár a modernkori politikai hatalom részéről ilyen kísérletek gyakran észlelhetők.

A büntetés vágható szigorja általános elrettentő hatást látunk egykoron, csak hogy a szigor ellentmond az egyéni magatartás befolyásolásának, az egyéni elrettentésnek. A büntetőjog egykoron hangzottát befolyásolja, a büntetés hatására beállított nevelés és személységformáló hatása is meglehetősen kétséges, hiszen a prizónizációs ártalmak éppen ezzel ellentétes irányba hatnak.²⁹

A büntetőjog önmagában, gazdasági támaszok hiányában könnyen a korrupció üvesztőjében találhatja magát. A büntetőjog diszfunkcionalitással válhat, hiszen a büntetőjogi tilalomnak a gazdasági szférában új alkupozíciókat teremtenek és képesek a normális gazdasági kapcsolatokat teljesen felborítani.³⁰ A 2006-os esztendő *Lenyél László* például a korrupciós piac újraelosztásának tekintette, mivel a választás-

sok megnyerése együtt járt a bejövő európai pénzek felletti diszponálás lehetőségével.³¹

A 2014-es cikkben – *Jávör István és Jancsics Dávid* szerint – a korrupció technicizálódott és az már önműködően, tendenciózusan feltűti fejét az állami gépzet működésében.³²

Földvári József szerint a büntetőjog hatékonyságával³³ kapcsolatban kétféle irrealis elképzelés létezik: az egyik a büntetőjog szerepét túlértékeli, míg a másik lebecsüli azt.³⁴ A büntetőjog szerepének túlértékelése azt jelenti, hogy a politika a társadalmi problémák generális megoldójának rangjára emeli a ius criminale-t. Ez a fajta koncepció természetesen téves, hiszen a büntetőjogot csak a büntetőjogi jelenségekkel szemben lehet (és szabad) alkalmazni. A büntetőjog hatékonyságát alulértékelő szélsőséges nézet szerint a jogág teljesen felesleges, nyugodtan tegyük a büntetőjogot a fiókba, és majd a nevelés, a különböző pszichológiai kezelése, a kémiai kasztráció és egyéb módszerek segítségével legalább olyan vagy még inkább kedvezőbb hatások indukálódhatnak, mintha a ius criminale szabályait alkalmaznánk. Ez az „ad acia büntetőjog” természetesen nem más, mint a büntetőjog jogtalanítása, s a gyakorlatban ugyan számtalanszor megbukott, mégis a törz teóriának időtől-ideig akadnak lelkes felelőit.

Samu Mihály szerint a szöveget jogfejlődéshez kapcsolódó államok esetében az állampolgároknak az a tapasztalata, hogy a jogalkotás a politikai döntésekkel azonos kategóriát jelent.³⁵

A jog hatékonyságával kapcsolatosan alapvető kérdés, hogy az adott kultúrában mi a jog helye és szerepe,³⁶ hiszen, amint *Helmut Coing* fogalmaz: „a jog nem létező térben áll, s nem is a tudások csendes dolgozószobájában képződik.”³⁷

A jogalkalmazás³⁸ természetesen nem tesz, nem tehet mást, mint a jogalkotó által elfogadott normákból „gazdálkodik”, az viszont lényegi kérdést, hogy a törvényalkotó milyen minőségű normákat bocsát ki. A minőségi jogalkotás³⁹ oldaláról nézve meglehetősen deficiensnek tekinthető a magyar jogi szabályozás.⁴⁰

³¹ LENGYEL László: *A politikai korrupció kérdései*. In: A korrupció elleni küzdelem jogi és szervezeti eszközei. Acta Humana Studiosorum. Emberi Jogok Magyar Központja Közlaphívány. Budapest, 2007. 16. o.

³² István JÁVÖR – Dávid JANCICS: *The Role of Power in Organizational Corruption: An Empirical Study*. Administration Society 2011 X. Vol XX(X) 2013. 15-19. o.

³³ FÖLDVÁRI József: *A kriminálpolitika jogalkotásról*. Jogtudományi Közöny 1986/6. 256-257. o.

³⁴ FÖLDVÁRI József: *Kriminálpolitika*. Közgyűlési és jogi Könyvtár. Budapest, 1987. 61. o.

³⁵ SAMU Mihály: *Jogpolitika*. Rejtjel Kiadó. Budapest, 1997. 38-39. o.

³⁶ SAMU Mihály: *Jogpolitika – A jog humanizálása*. Akadémiai Kiadó. Budapest 2008. 65. o.

³⁷ Helmut COING: *A jogfilozófia alapjai*. Osiris Kiadó. Budapest, 1996. 144. o.

³⁸ SZILÁGYI Péter: *A jogalkalmazás jogbölcsészeti kérdései*. In: Samu Mihály – Szilágyi Péter: *Jogbölcsészeti Rejtjel*. Budapest, 1998. 215. o.

³⁹ DRINÓCZI Tímea: *A minőségi jogalkotás hazai fejlesztési irányvonalai*. In: Tanulmányok Ádám Antal professor emeritus születésének 80. évfordulójára (Szerk.: Chronowski Nóra – Petrici József). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 145. Pécsi Tudományegyetem Kiadó. Pécs, 2010. 56. o.

⁴⁰ PETRÉTI József: *A minőségi jogalkotásról*. In: *Piacgazdaság – Jogállam – Jogalkotás*. Acta Humana Studiosorum. Emberi Jogok Magyar Központja Közlaphívány. Budapest, 2006. 23-24. o.

A törvényhozó a korrupció elleni fellépés⁴¹ büntetőjogi eszközként⁴² gyakran nyúl a permanens szigorítás eszközéhez.⁴³ Ez a jogalkotói reakció azonban egy bizonyos szintű büntetési tételi után már elveszíti hatását és kontraproduktívává válik. Kajár István és Visegrádi Antal professzorok kutatásai is kimutatták, hogy a szankció szigorát⁴⁴ határértéket jelent a társadalom türelmése, és egy pont után a jog hatékonysága nem fokozódik, hanem csökken.⁴⁵ A hazai jogalkotó véleményem szerint egyre közelebb ehhez a bűvös határhoz.

Szomodis Jenő szerint a jog etikai aspektusai elméleti és gyakorlati problémaként mind a jogalkotás, mind pedig a jogalkalmazás⁴⁶ vonatkozásában felmerülnek: a jogalkotás felelősségében a helyes jog megalkotásának kérdésével összefüggésben, a jogalkalmazás⁴⁷ felelősségében pedig hangsúlyosan azzal kapcsolatban, hogy a pozitív jog milyen mértékben köti a címzetteket és a bírót akkor, ha a konkrét esetben a pozitív jog szigorú alkalmazása nem egyeztethető össze a társadalom morális tielével.⁴⁸

3. Az erkölcsi hatékonysága és lehetőségei az antikorrupciós küzdelemben

A korrupció elleni fellépés etikai sanszait illetően különböző felfogások ismertek. Egyesek szerint pusztán etikai eszközökkel⁴⁹ is győzelemre vihető a korrupció elleni vívott harc⁵⁰, míg mások nem tartják kielégítőnek a csak etikai stratégiára épült antikorrupciós harcot⁵¹. Véleményem szerint Magyarországán nincsenek kimerítő a korrupció elleni küzdelem etikai lehetőségei, hiszen számos, a nyugati országokban már bevált szervezeti-etikai intézkedést hazánkban igencsak vonatkozva vetek

tudomásul, nemhogy még konkrétan meg is valószínűlték/ki is próbálták volna a közszolgálatban. Itt elsősorban az alábbiakra gondolok:

- a Corporate-Ethics-mozgalom az USA-ban
- az 1977. 12. 19-i Foreign Corrupt Practices Act-tal meghozott, a külföldi korrupció elleni törvény az Egyesült Államokban és
- az ENSZ korrupcióellenes tevékenységek során megalkotott etikai iránymutatások.⁵²

Ernst-Heinrich Ahlf szerint az etika azokat a módszereket elemzi, amelyek a morális értékek területén a problémamegoldásra irányuló viselkedést jellemzik. Be kell ugyanakkor látni: ahogyan a teológia⁵³ által senki sem válik vallásossá, ugyanúgy az etika által sem lesz senki erkölcsös! Az etika funkciója ezért nem abban áll, hogy megköveteljen egy bizonyos konkrét cselekedetet, az etika mindig csak a morális követelést meg, mint az ember alapvető szabadságát.⁵⁴

Az etikában több olyan különböző módszer fejlődött ki, amelyekkel meg lehet határozni a morál és a moralitás viszonyát. Eszerint különbözőségeit tehetünk normatív és deskriptív⁵⁵ módszerek között. Az elmúlt évszázadok során kidolgozott különböző etikai teóriák között szintén megkülönböztethetünk normatív és deskriptív aspektusokat. Az etikai módszerek és teóriák bősége miatt szinte átláthatatlan, hiszen ezek között az etikai módszerek és teóriák között nem lehet éles határt húzni. Tartalmilag – Ahlf szerint – három nagy értéktudomány emelhető ki: a vallás, a humanizmus és a munkaszervezés.⁵⁶

⁴¹ GÁL István László: *A korrupciós bünteselemlények*. In: Pólt Péter (Szerk.) Új Btk. kommentár: 5. kötet: Különös rész. Budapest: Nemzeti Közszerkelet és Tankönyv Kiadó Zrt., 2013. 183-190. o.

⁴² Tóth Mihály: *Lehet-e még újat mondani a kriminális korrupcióról*. In: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére (Szerk.: Tóth Mihály – Herke Csongor). Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2011. 159. o.

⁴³ GÁL István László: *A korrupciós bünteselemlények*. In: Magyar Büntetőjogi Különös Rész (Szerk.: Tóth Mihály – Nagy Zoltán). Osiris Kiadó, Budapest, 2014. 289. o.

⁴⁴ A jog hatékonyságának közigazgatási jog aspektusait lásd: Nagy Marianna: *Meddig növelhető a közigazgatási jogerőnyerítés hatékonysága a szankcionális szigorításával?* Iustum Aequum Salutare VII. 2012. 3-4. 123-129. o.

⁴⁵ KAJÁR István – VISSEGRÁDI Antal: *Jogtörténeti és jogelméleti adalékok a jog hatékonysághoz*. Jogtudományi Közlöny 1988/9. 501. o.

⁴⁶ BOROS László: *Jogi alapismeretek*. Kultúra Kiadó, Budapest, 1998. 25. o.

⁴⁷ SZABÓ Miklós: *A jog alkalmazása*. In: Bevezetés a jog- és államtudományokba (Szerk.: Szabó Miklós). Prudentia Iuris 2. Bihor Kiadó, Miskolc, 2001. 125-126. o.

⁴⁸ SZMODIS Jenő: *Multi-diszciplináris jogi tanulmányok*. Bihor Kiadó, Budapest, 2012. 78. o.

⁴⁹ ÁDÁM Antal: *Az erkölcsi és jogi értékekről*. In: Etikák, identitások, perspektívák: szemelvények az erkölcsi elmélet és a kortárs hivatásokról köréből: Tanulmánykötet. (Szerk.: Bertók Rózsa – Barcsi Tamás). Virágmandula Kft. Pécs, 2003. 137-160. o.

⁵⁰ RENNSTICH, Karl: *Korrupcion eine Herausforderung für Gesellschaft und Kirche*. Quell Verlag, Stuttgart, 1990. 51. o.

⁵¹ AHLF, Ernst-Heinrich: *Ethische Aspekte zur Korruptionsbekämpfung*. Kriminalistik 1996/2. 91. o.

⁵² P. L. Az ENSZ 1995. 4.28-5.8. közötti Kairóban megrendezett büntetőkezelési és elkövető kezelési világkongresszusán elfogadott közszolgálati dolgozók etikai kódexe: United Nation Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of the Offenders, Cairo, Egypt, 29 April – 8 May 1995. Report on the Ninth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of the Offenders. 57-60. o.

⁵³ TURKOVY Zoltán: *Etika*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2012. 138-147. o.

⁵⁴ AHLF i.m. 91. o.

⁵⁵ NYÍRÉI Tamás: *Alapvető etika*. Szent István Társulat, 1988. 53. o.

⁵⁶ AHLF i.m. 91. o.

A különböző etikai módszerek és teóriák (modellek) tekintetében Annemarie Pieper⁵⁷ az alábbi összefoglaló táblázatot készítette:

Kiindulóétel	Felismerési érték	Eljárás	Cél	Morális elv
fenomenológiai	elméleti	deskriptív	A morális érték tudat elemzése	Értékérzet
nyelvanalitikus	elméleti	deskriptív	Morális kijelentések jelentésének tisztázása	Semlegesség
transzcendentális	gyakorlati	normatív	A „jó” akarat, cselekvés, diskurzus feltevéseinek rekonstrukciója	Autonómia/Transzszubjektivitás/ideális kommunikációs közösség/szabadság
egzisztencialista	gyakorlati	normatív	Az egyén morális elköteleződése	Szabadság/szolidaritás
eudaimonista	gyakorlati	normatív	egyén/minden ember) boldogsága	Kedv/Haszon
szereződéselméleti	gyakorlati	normatív	Egy általános kötelező érvényű társadalmi formamegindoklása	Igazságosság/jaiség
materialista	gyakorlati	normatív	Az emberi természet megvalósítása, minden osztálytérköls feloldása	amour propre/kommunizmus

3.1 Empirikus felismerések

Az empirikus értékkutatás középpontjában a Roland Inglehart által kifejlesztett értékváltozás elméletegvitát állja.⁵⁸ Inglehart a 70-es évek elején állította fel azt a tézist, miszerint a nyugati demokráciákban az „értékváltozás csendes forradalma” zajlik. Az eddigi „materialista értékeket” (a Maslow-féle szükségletpiramis⁵⁹ szerint

⁵⁷ PIEPER, Annemarie: *Ethik und Moral, Eine Einführung in die praktische Philosophie*. Beck Verlag, München, 1985. 173. o.

⁵⁸ INGLEHART, Ronald: *Kultureller Umbruch: Wertewandel in der westlichen Welt*. Campus Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1989.

⁵⁹ MASLOW, Abraham Harold: *Motivation and Personality*. Harper & Row Publisher, Inc. English Edition, New York, 1970. 35-58. o.

a piramis alsó szintjén⁶⁰), azaz az ember pszichológiai és biztonsági szükségleteit, felváltják a posztmaterialista értékek, vagyis az odafigyelés, a szociális elismerés, az önmegvalósítás és az intellektuális-csökkentikai szükségletek. Ez az értékváltozás pedig csak egy irányba mutat univerzalista vonásokat, a posztmaterializmus irányába.

Az értékváltozásnak⁶¹ ezt az igazán egyszerű elméletét⁶² Inglehart ugyan több különböző empirikus kutatással igazolta a nyugati demokráciákban, de véleményem szerint joggal is kritizálta.

Napiaink Magyarországon is értékváltozás zajlik, de azt nem lehet egyszerűen minden társadalmi réteget és korcsoportot egyaránt érintő problémaként leírni. Sokkal inkább az értékek és életstílusok pluralizálásából kell kiindulni, melynek során az úgynevezett „kötelezőségi” és elfogadási értékek”, mint: a fegyelem, az alérendelődés, a pontosság és az engedelmesség veszítenek jelentőségükből, az úgynevezett „kibontakozási értékek”, mint: a tekintélyek egyenjogúsága, a részecsedés, a spontaneitás és az önmegvalósítás jelentősége pedig megerősödnek.⁶³

Ahif szerint a manapság sokat emlegetett erkölchanyatlást mindenesetre nem lehet azonosítani az egyes ember morális tudatának erősödése irányába mutatható ki tendencia. Éppen az egyes ember morális tudatának erősödése irányába mutatható ki tendencia. Már Jean Piaget is megállapított egy morális továbbfejlődést az 1930-as években, melypedig gyermekek körében végzett empirikus kutatási során. Kohlberg ebből dolgozta ki az úgynevezett morális fejlődési szintjeinek hierarcháját. Kohlberg három fejlődési szintet⁶⁴ különböztet meg:

- a prekonvencionális szint
- a konvencionális és
- a posztkonvencionális szint.

Ezek egyenként két fejlődési fokozatot foglalnak magukba, így tehát összesen hat fejlődési fokozatról beszélhetünk, amelyekben jelen esetben az egyén élete során áthaladhat. Elhelyült csak a három leglényegesebb fejlődési szintet említem meg.

Az ún. prekonvencionális szinten az ember a normákat és az értékeket kizárólag egoista indítatásból követi. Az egyén ezen a szinten csak cselekedete következményeire igazodik, tehát vagy a büntetésre gondol, vagy olyan normákról/értékekről, amelyek megengedik számára, hogy saját szükségleteit közvetlenül kielégíthesse (pl. ha masszírozod a vállam, akkor és is masszírozom a tiedet).⁶⁵

⁶⁰ BECK-BIRÓ Kata: *A szervezeti keretek közötti történeti egyéni önmegvalósítás, illetve annak támogatás és gátló tényezői*. PhD disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2009. 15-17. o.

⁶¹ BARCSI Tamás: *Az értékelési válság kommunikatív kezelése*. In: Válság és kommunikáció (Szerk.: Karikó Sándor – Szécsi Gábor). Áron Kiadó, Budapest, 2012. 203-205. o.

⁶² RÖSSEL, Jörg: *Ronald Inglehart: Daten auf der Suche nach einer Theorie – Analysen des weltweiten Wertewandels*. In: Moebus, Stephan – Quadflieg, Dirk (Hrsg.) Kultur. Theorien der Gegenwart. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2006. 545-549. o.

⁶³ AHLÉ, Im. 92. o.

⁶⁴ KOHLBERG, Lawrence: *Moral Stages and Moralization: The Cognitive-Developmental Approach*. In: Lickona, Tom (ed.): *Moral Development and Behavior: Theory, Research and Social Issues*. Holt, Rinehart & Winston, New York, 1976. 173-177. o.

⁶⁵ KOHLBERG, Lawrence – HERSH, Richard H.: *Moral Development: A Review of the Theory*. Theory into Practice, Vol. 16, No. 2, Moral Development Apr. 1977. 54-55. o.

Az ún. konvencionális szinten az egyén cselekedete során egy adott vonatkoztatási csoport (család/üzem/egyesület) tipikus, uralkodó normához/értékéhez igazodik, anélkül, hogy cselekedetének konzekvenciái érdekelnék. A döntő dolog egyedül az uralkodó normákkal/értékekkel való konformitás.

Az ún. posztkonvencionális szinten az egyén döntően azon fáradozik, hogy cselekedetét morális értékekhez és elvekhez igazítsa, függetlenül attól, hogy ez számára közvetlen előnyt biztosít-e, és függetlenül attól, hogy cselekedete megfelelt-e bizonyos csoportértékeknek vagy az uralkodó nézeteknek. Tehát ez esetben nem az uralkodó értékek és normák formális és konform elismeréséről van szó, hanem arról, hogy az egyén szerint elismerésre méltó értékekről és normákról van-e szó.⁶⁶

Wolfgang Lempert egyik kutatásában 21 képzett fémszakmunkás morális felelősségét vizsgálta.⁶⁷ Interjúit készítettek velük először 23, majd 30 éves korban, és megfigyelték őket munka közben. Morális felelősségességük fejlődése teljes egészében a Kohlberg féle fokozati hierarchia szerint zajlott. A 21 munkás közül 23 éves korbanban öt még a prekonvencionális szinten gondolkodott, 13 a konvencionális szinten és három a posztkonvencionális szinten. 30 éves korára már az összes prekonvencionális irányultságú munkás áttért a konvencionális szintre, és egy, korábban konvencionálisan érveő munkás, pedig elért a posztkonvencionális szintet. Pontosan ezek ez eredmények voltak várhatóak.

Empirikus úton azonban az a feltételezés is beigazolódott, hogy a morális felelősségesség döntő mértékben függ az üzemen belüli, szervezeti keretfeltételektől.⁶⁸ Lempert a szervezeti tagok morális fejlődésére hét problémakört dolgozott ki:

- 1) A dolgozó nyitl konfrontálódása a szociális problémákkal és üzemen belüli konfliktusokkal etikailag érzékeny tézsz.
- 2) Annak a lehetősége, hogy az egyén teljes részvételrel tagja azoknak a kommunikációs folyamatoknak, amelyekben a szervezet minden tagja – a hierarchia minden fokán – szabadon elmondhatja a véleményét, és meg is hallgathatja: pozitív hatással van a morális felelősségre, mert megkönnyíti az elmentés irányultságok észlelését és megfigyelését.
- 3) A kooperatív döntésekben való részvétel lehetősége kedvezően befolyásolja az üzemi/vállalati/hatóság szervezeti szabályait és a közösen meghozott döntések eredményeivel való azonosulást. Az ilyen közösen meghozott döntések aztán a csoporton belüli egyéni viselkedés fontos mércéi.
- 4) A formális és informális tekintélyek általi stabil értékbecslés nem csak az egyes ember bizalmát és önbizalmát építi fel, hanem megerősíti a szociális összetartozás érzését is.

⁶⁶ AHLF i.m. 92. o.

⁶⁷ LEMPERT, Wolfgang: *Bedingungen sozialen Lernens im Betrieb*. Degen, Ulrich – Seyfried, Brigitte – Wordelmann, Peter (Hrsg.) *Qualitätsverbesserung in der betrieblichen Ausbildungs-gestaltung*. Fragen und Antworten. Berufsbildung. Max-Planck-Institut für Bildungsforschung, Berlin, 1991. 147-151. o.

⁶⁸ LEMPERT, Wolfgang: *Moralische Sozialisation im Beruf: Bedingungsvarianten und -konfigurationen, Prozessstrukturen, Untersuchungsstrategien*. Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie, 1993. 1. 2-7. o.

- 5) A konkrét, individuális hibás magatartás szociális következményeivel kapcsolatos információk az felelősközt szemponjából sokkal hatékonyabbak, mint az általános tilalmak/rendreutastások vagy parancsok.

- 6) Ha dolgozó etikai ellentmondásokba bonyolódik, az irányultságai krízishez vezet, de végső soron hozzájárul, hogy a szervezeti etikai elvek megértése és általános elfogadásra találjanak.

- 7) A felelősség átruházása bizalmat, de egyben elszámolási kötelezettséget is jelent a személyek ügyeivel, örömeikkel és bajukkal kapcsolatban. A felelősség átruházását persze nem szabad arra korlátozni, hogy a felelős egy cselekvés kellemetlen következményeitől legyen csupán a felelős.⁶⁹

Elsősorban James Waters mutatót rá arra, hogy az etikátlan cselekedetek⁷⁰ teljesen specifikus, szervezeti okai lehetnek.⁷¹ Ezzel alapjában véve revidálta azt a klasszikus nézetet, miszerint egyedül az egyén a felelős az etikátlan cselekedetért. Ez a még ma is sokszor gyakori felfogás elhamarkodott egyszerűsítésnek bizonyult, ahogy azt Waters tanulmánya is mutatja.

A vizsgálat az USA Kongresszusának Anti-Trust Vizsgálóbizottsága⁷² előtt az amerikai villamosipar tiltott áregyeztetéseivel kapcsolatban tett tanúvallomásokra vonatkozott. A General Electric nevű cég „Policy 20.5” címen kiadott egy egyértelmű Anti-Trust direktívát. A rejtett vállalati célok elérése érdekében azonban ezeket a direktívákat célzottan megkerülték. Az etikai elvekhez való igazodás csak addig volt megkötve, amíg az nem veszélyeztette a gazdasági célkitűzéseket. Ezáltal a „20.5” szabály a General Electric központi vállalati etikai problémájává vált. Waters a részletes tanúvallomások alapján hét úgynevezett szervezeti blokkot azonosított be, amelyek az adott szerepvállaló etikátlan, szervezet által meghatározott cselekedete szempontjából mérvadoak: a parancshierarchia akadály, a kvantitatív teljesítmény-előírások akadály, a munkafelosztás akadály, a nem világos prioritások akadály, a csoportkohézió akadály, a szocializációs folyamat akadály és a korlátozott információpolitika akadály.

A vezetőség személyes értékezelése példaértéke révén iránymutató a szervezet összes többi tagja számára. A (gazdasági) vezetőik morális beállítottságának empirikus vizsgálata meglehetősen pontos képet ad a jelenleg uralkodó etikai standardokról.⁷³

A számos empirikus vizsgálat egyetért abban, hogy a vezetők etikai standardjai az erőző elgondolkodató folyamataiban vannak.

A magyar politikai elit – és itt nem egy magas erkölcsi nivójú politikai garmitúra, hanem a politikai⁷⁴ hatalom birtokosaira utalok – sajnálatosan rendre kapcsol

⁶⁹ AHLF i.m. 92. o.

⁷⁰ SZABÓ Gábor: *Vállalati visszaélések, avagy az emberi jogok kikutatása: Esetanulmány két multinacionális cég stratégiáiról*. In: Vállalati kommunikáció a 21. század elején (Szerk.: Borgulya Ágnes – Deák Csaba). Z-Press Kiadó. Miskolc, 2011. 111-119. o.

⁷¹ WATERS, James A.: *Catch 20.5: Corporate Morality as an Organizational Phenomenon*. *Organizational Dynamics* 1978, Vol. 6 Issue 4. 5-9. o.

⁷² Lásd bővebben a témához: Kecskés András: *Az Enron botrány és az üzleti jog*. Magyar Jog 2008/6. 429-433. o.

⁷³ AHLF i.m. 93. o.

⁷⁴ KÖRMEK László: *A korrupció fontosabb kriminológiai összefüggései*. In: *Politika és korrupció – A törvényesség és a törvényelenség határai* (Szerk.: Csefő Ferenc – Horváth Csaba). Pécsi

latba hozható korrupciógyanús ügyletekkel. Ennek azért van mérhetetlenül morálisan romboló hatása, mivel a „kis ember”, az átlagember úgy gondolja: „ha ott fent nekik romboló hatása, mivel itt lent is lehet”. A helyzetet in concreto tovább rontja, hogy lehet, akkor nekem itt lent is lehet”. A helyzetet in concreto tovább rontja, hogy manapság egyre inkább egy olyan fiatalodó politikai vezető réteg ragadja magához a hatalmat, melynek: az én-központúság, a gátlástalanság, a jogszabályok és a jogállami tradíciók teljes semmibevétele a differentia specificája.

Andrássy György professzor találóan állapítja meg, hogy a korrupciós aktusba keveredő vezető (döntéshozó) tartalmilag is sérti a saját tevékenységét definiáló írott és íratlan elveket, normákat, várakozásokat, s ezzel mintegy megrontja a döntéshozatalt, lerontja annak szabályszerűségét.⁷⁵

3.2 A korrupció elleni küzdelem néhány etikai tézise

a) A nem bürokratikus – gyakran polgárbarátjának mondott – döntések és modern vezetési módszerek (amelynek a gyakorlatát gyakran félreértik), elhomályosították a korrupció leküzdéséhez elengedhetetlen ellenőrzést.

A vezetés olyan formái, mint a dolgozók bevonása vagy a decentralizáció különösen akkor állnak újjában a konzervens korrupcióellenőrzésnek, ha a feltevések a dolgozók sokévi támogatásáért és tanácsaiért járó jutalomképpen úgy mond elfedik azok helytelen viselkedését, nem lépnek fel, nem elég energikusan lépnek fel korrupciós gyanúja esetén, vagy még inkább megpróbálják „elcsúszolni a dolgokat”. Ezáltal nem csak a dolgozók etika iránti érzékennyé tételei játsszák el, hanem helytelen, kölcsönös függőségi viszonyokat teremtenek meg vagy mélyítenek el.

b) A hatóságoknál, vagy bizonyos szakmai körökben bevezetésre kerülő cselekvésszabályzó etikai kódexek bevezetése intézményesen megeremli annak a lehető-ségét, hogy legalább nehezebben lehessen elkövetni korrupciós cselekedeteket.

Természetesen az etikai kódexektől nem lehet túl sokat várni, ahogy azt Hans Lenk kutatási igazgató.⁷⁶ mutatja. Ezek az etikai kódexek, amelyek tartalma egyértelműen a korrupció ellen emel szót, a törvényi szabályozásokat ismételtetik ugyan, de megvilágítják a hatóságok által felállított prioritásokat és hozzájárulnak a dolgozók etikai érzékennyé tételéhez is. Ily módon a hivatásitka is erősödik.

Az etikai kódexek mindenesetre csak akkor érik el teljes hatásukat, ha intézményesen is biztosítják őket. Az etikai kódexeknek ezért mindig konkrétan utalni kell az ellenőrző- és fellebbező fórumokra, ahová konfliktus esetén fordulni lehet. Ezeknek az ellenőrző- és fellebbező fórumoknak a funkcióit pontosan le kell írni. Gondolhatunk itt független korrupciós megbízottakra vagy etikai bizottságokra.

c) A korrupció szempontjából veszélyeztetett szervezeti egységek arculatát konkrétan le kell írni. A szervezeti egység arculatába, valamint az etikai kódexekbe nem csak az általános vezérutasokat (ideálokat) kell felvenni, hanem konkrét előírásokat is, amelyek a közvetlen munkaszituációra vonatkoznak. Itt különbséget

lehet tenni a kell-, ajánlatos-, és lehet-előírások között; továbbá a jogi, morális és műszaki normák között, és ki lehet térni a munkaszituáció speciális jellemzőire is. Egy szervezeti egység ilyen arculatának célja megfelelni az etikai kódexek céljának. Ezt az arculatot az adott szervezeti egység dolgozóinak kellene kialakítaniuk, és explicit módon meg kellene említeniük a korrupció problémáit.⁷⁷

d) Az egyértelműen korrupcióveszélyes területen támogatás, tanácsadás, megerősítés és megfelelő segítségnyújtás céljából célszerű speciális bizalmi embereket alkalmazni.

Ennek a javaslatnak a célja, hogy az érintett emberek, akik bonyolult konfliktus- helyzetben vannak, megfelelő bizalmi emberektől kérhessenek tanácsot, olyanoktól, akik jártasak az adott szervezeti egység specifikus korrupcióveszélyes helyzetiben. Ezeknek a bizalmi embereknek lehetőleg maguknak is ugyanahhoz a hierarchi- ai szinthez kell tartozniuk.

e) A dolgozók önkéntes elköteleződése a korrupció elleni küzdelem iránt erősíti a hivatáserköltést. Az ilyen jellegű önkötelezvény, úgy mond hippokratészi esküt, jogilag nem kötelez és nem büntethető, csupán személyes elköteleződési jellege van. Az önkötelezvény explicit megfogalmazásának (pl. a korrupció konkrét megakadályozásának, megfelelő feljelentés megtételének és hasonlóknak) azonban felhívás jellege van.⁷⁸

Az ilyen önkötelezvény célja kevésbé annak követésében, sokkal inkább annak elterjesztésében van. Ha ugyanis az ilyen jellegű önkötelezvények szerzői publikációikban óva intenek a korrupciós veszélyektől, lehetőségektől és következményektől, akkor ez a lépés hozzájárulhat ahhoz, hogy a többiekben tudatosítsák ezt a jelenséget, bátorítsák azokat, akik a korrupció leküzdésében eddig várakozó álláspontot vettek fel, s végső soron az ilyen önkötelezvény a rokonérzelmiük közötti szolidaritás kialakulásához vezethet.

4. Záró gondolatok

John Adams, az Egyesült Államok második elnöke, már a 19. század elején megállapította: Egy demokrácia sohasem tart örökké. Felmentési magát, kimérti magát és saját magát öli meg. Ennek az „öngyilkos demokráciának” a következő nevet adta: korrupció. Mert az itt leírt korrupció az államban könnyen az állam korrupciójává válhat.⁷⁹ A korrupció, a hatalom árnnyoldala gyakran az állam „öszére” utalhat. Amennyiben az állami intézmények ereje bizonyos korrupciós esetek miatt meggyengül, az uralkon lévő és a politikai elit minősége a saját haszonban találja meg legfőbb ideálját, és az általános polgári erények minimuma csökkenni, akkor a demokratikus rendszer veszélybe kerül.

Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara – PTE ÁJK Politikatudományi és Társadalom-elméleti Tanszék – Pécs-Baranyai Értelmisségi Egyesület, Pécs, 2010. 267. o.

⁷⁵ ANDRÁSSY György: *A korrupcióról etikai megközelítésben*. In: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (Szek.: Gál István László – Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006. 15. o.

⁷⁶ LENK, Hans: *Ethik-Kodizes für Ingenieure. Beispiele der US-Ingenieurvereinigung*. In: Lenk,

Hans – Rudolph (Hrsg.) Technik und Ethik. Reclam Verlag, Stuttgart, 1987. 198. o.

⁷⁷ AHLF i.m. 96. o.

⁷⁸ AHLF i.m. 96. o.

⁷⁹ NOACK, Paul: *Die politische Dimension der Korruption – Oder: Was kann Korruption einem demokratischen System antun?* Kriminalistik 71/1995. 481. o.

A büntetőjog⁸⁰, csakhogy, mint az erkölcs önmagukban hatástalan eszközök az antikorrupciós küzdelemben, ugyanakkor a büntetőjog és az erkölcs koalíciója már esélyt adhat a korrupció visszaszorítására.

⁸⁰ Lásd a bűnözés elleni küzdelem hatékonyságáról: KERESZSI Klára – KÓ József – ANTAL Szilvia: *A bűnözés társadalmi költségei*. In: Kriminológiai Tanulmányom 48. Szek.: Virág György, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011. 194. o.

Andityas Soares de Moura Costa Matos*

Against Plutonomy: Towards a Coming Law

ισθου κατωα ποιοω πααντο²

Revelation, 21:5.

*Veri juris germanaeque iustitiae
solidam et expressam effigiem nul-
lam tenemus, umbria et imaginibus
ultimur.*³

GABRIEL NAUDÉ
*Political Considerations About the
Coups d'État* (1667).

Premise

If Left and Right were not perfectly meaningless signs today, we might think of Right-Wing Schmittians and Left-Wing Schmittians. Nevertheless, the latter category would have to be invented. It would be up to them, the Left-Wing Schmittians, to refute Agamben's thesis according to which Schmitt is committed to the legal system with every part of his being, anchoring his critique towards liberal democracy to a certain conception of law, albeit authoritarian, and ultimately, permanently committed to the exception. The purpose of these pages is to explore the subversive – and not constructive or ideological – potential of Schmitt's certain intuitions, as well as those of some authors who are close to him, thus resuming the radical philosophical critique towards political and economic liberalism and to fundamental rights. In the obnoxious and supposedly universalist justification of his self-image, these ideas are set as the main foundation of every possibility of social interaction, therefore failing to realize the narrow ties with the economic that dooms such projects.

To this end, at first I discuss Schmitt's notion of the enemy, so that I can reflect upon the political incapability intrinsic to contemporary liberal democracy, which

* Graduated in Law, Master in Philosophy of Law and Ph.D. in Law and Justice (Law School of the Federal University of Minas Gerais – UFMG), Associate Professor of Philosophy of Law and related disciplines at UFMG's Law School. Member of the Permanent Body of the Law Graduate Programme at UFMG's School of Law. Professor of Philosophy of Law at the Undergraduate Law course at FEAD (Belo Horizonte, Brazil). Author of just-philosophical essays such as *Philosophy of Law and Justice in the Work of Hans Kelsen* (Belo Horizonte, Del Rey, 2006), *Imperial Stoicism as a Moment of the Idea of Justice: Universalism, Freedom and Equality in Stoa's Speech in Rome* (Rio de Janeiro, Lumen Juris, 2009) and *Kelsen Against the State* (in: *Against the Absolute: Critical, Political and Philosophical Perspectives of Hans Kelsen's Works*, Curitiba, Junia, 2011). Director of the peer-reviewed journal *Brazilian Journal of Political Studies*.

² Translation: "I make all things new".

³ Translation: "We do not have any solid and expressive efficiency of the true law, and from the true justice, we serve ourselves only of its shadows".

IUS EST ARS

Ünnepi tanulmányok Visegrády Antal
professzor 65. születésnapja tiszteletére

Szerkesztette

Nochta Tibor

Monori Gábor

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
7622 Pécs, 48-as tér 1.
ajk.pte.hu

Felelős kiadó:
Prof. Dr. Kecskés László dékán

ISBN: 978-963-642-720-7

Tartalom

Köszöntő	8
Visegrády Antal életrajza.....	10
Visegrády Antal tudományos közleményei	12
ÁDÁM ANTAL: A bölcseltek ontológiai és episztemológiai felfogásairól.....	35
ANDRÁSSY GYÖRGY: Kívánjuk a másosság elfogadását! A másosság-filozófiáról a sepsiszentgyörgyi diákok 12+1 pontja kapcsán.....	53
CSANÁD ANTAL: About the effectivity of a compound law in India	65
BENCSIK ANDRÁS: A fogyasztói jogok érvényesülésének lehetséges útjairól.....	73
BERKE GYULA: A kollektív szerződés az új Munka Törvénykönyvében.....	89
BRUHÁCS JÁNOS: A nemzetközi jog doktrínáiról	101
DON R. CASTLEMAN: Conflict of Conscience: Refusal of a Healthcare Provider to Withdraw Life Support	113
PHILIPPE CLARET: France, année 1958: ruptures et continuités dans la gouvernance de la société politique française.....	129
CSEPORÁN ZSOLT – KOCSIS MIKLÓS: A jog hatékonyságának egyes kérdései a Magyar Művészeti Akadémia kódifikációjának tükrében.....	141
DRINÓCZI Tímea: Összehasonlító jogalkotástani: trendek és kihívások	159
GAÁL RÓBERT – MOGYORÓSI SÁNDOR – TILK PÉTER: A helyi rendeletalkotás törvényességi kontrolljának egyes kérdései a Kúria döntései tükrében	179
HERKE CSONGOR: A fiatalok elleni büntetőeljárással kapcsolatos jogértelmezési kérdések.....	197
HORVÁTH ZSUZSANNA: A kiterjesztett gyártói felelősség szerepe az Európai Unió közkörös gazdaságának kialakításában.....	213

Nyomdai munkálatok: Kódex Nyomda Kft.
Felelős vezető: Simon Béla
7627 Pécs, Rigóder út 29.